

- 3 Беседа Ј. Грковић-Мејџор, у истом билтену, стр. 124  
 4 Беседа Т. Суботин-Голубин, у истом билтену, стр 129 – 130  
 5 Манастир Св. Прохора Пчињског налази се на 73 км северно од Скопља.  
 6 Властар, М., Синтагма, са српскословенског језика превела Татјана Суботин-Голубин, Београд 2013, стр 4: „уметници за вештину изражавања, и филозофи, и лекари, и они који мелодије слажу у песме, и не само они већ и они који су саставили градске законе“.  
 7 Треба приметити да се у Хиландарском медицинском кодексу налазе савети лекару, како се треба понашати

- у појединим ситуацијама, али су расути у тексту и нису сконцентрисани у једно поглавље.  
 8 Исто, 4.  
 Можда се мисли на *Corpus Hippocraticum*?  
 9 Исто, 263 – 264  
 10 Исто, 259  
 11 Исто, 151  
 12 Исто, 248  
 13 Исто, 368  
 14 Исто, 391  
 15 Исто, 392  
 16 Исто, 254

## ВАЉЕВСКА БОЛНИЦА

### ПОСВЕЋЕНИЦИ И ЖРТВЕ

(наставак из претходног броја)

...Ваљевска болница је 1914-1915 године постала симбол страдања и хуманости, где су лекари и болничарке, како домаћи тако и из различитих земаља, поднели велике жртве покушавајући да обуздају епидемију.

Проблем заразних болести у Србији је познат још из 19. века, са епидемијама колере и куге у време кнеза Милоша. Крајем 19. и почетком 20. века епидемије тифуса су биле честе, а у Балканским ратовима и Првом светском рату ове заразе су нанеле огромне губитке, јер је српска војска имала недовољно лекара. Већ у првом балканском рату јавиле су се епидемије колере и тифуса, које су додатно погоршале ситуацију.

Ситуација у Ваљевоу током Првог светског рата је била изузетно тешка. У граду и околини, више од 50 различитих зграда, укључујући школе, касарне и хотеле, претворено је у болнице за лечење оболелих. Пегави, трбушни и повратни тифус захватили су велики део становништва и војника. Епидемија је била толико озбиљна да је српска влада затражила међународну помоћ, а више од 3,200 добровољаца и чланова медицинских мисија стигло је из различитих земаља да помогне. Међу тим мисијама биле су холандска, швајцарска, руска и друге. Многи страни лекари, као што су др Лудвиг Хиршфелд и Арчибалд Рајс, оставили су сведочанства о страдању у Ваљевоу. Такође, неки аустроугарски заробљеници, лекари различитих националности, добровољно су остали да помогну српском народу, и многи од њих су страдали.

Смртност лекарског особља у Србији је била висока – у самој Ваљевској болници преминуло је 32 лекара, а укупан број жртава епидемије у Србији се процењује на око 135-150 хиљада. Највише је страдало цивилно становништво. Закључно, текст истиче важност чувања успомене на те пожртвоване људе, посебно кроз њихове биографије, у циљу да се сећање на њих не избрише...

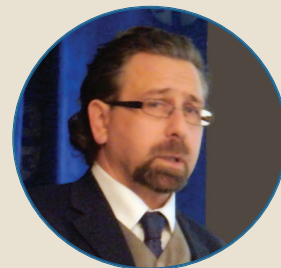
### БИОГРАФИЈЕ ПРИПАДНИКА ДОМАЋЕГ И СТРАНОГ САНИТЕТСКОГ ОСОБЉА АНГАЖОВАНОГ У ВАЉЕВУ ОД АВГУСТА 1914. ДО ОКТОБРА 1915. ГОДИНЕ.

#### др ВЕЛИМИРОВИЋ НИКОЛА

Рођен је у свештеничкој породици 10. марта 1865. у Лозовику код Смедерева. Гимназију је учио у Смедереву и Београду. Као питомац Јасеничког среза послат је у Париз где је завршио студије медицине 1893. По повратку у земљу радио је као лекар у Смедеревској Паланци и Београду. Потом прелази у Смедерево прво као лекар, а затим и као управник болнице. У истом

периоду често је поново одлазио у Париз у циљу стручног усавшавања.

У Балканским ратовима учествовао је као лекар 3. пољске болнице, због чега је и одликован. Као лекар 2. пољске болнице ангажован је и у Првом светском рату, у Младеновцу, Крагујевцу, а потом и у Ваљевоу, на месту управника 1. резервне болнице. Лечећи оболеле заразио се пегавим



Др МИЛИЋ Ј.  
МИЛИЋЕВИЋ

виши  
 научни сарадник  
 Историјског  
 института  
 у Београду

тифусом, после чега је пребачен у Крагујевац где је умро 10. децембра 1914. Био је један од добротвора Медицинског факултета у Београду.

### **др ВИНАВЕР ЈОСИФА АВРАМ**

Рођен је 1862. у јеврејској породици у Варшави. Због револуционарне делатности на универзитету у Варшави, прелази као асистент у Краков. Овде започиње специјализацију из области хирургије коју окончава у Бечу. Упркос намери да оде у Индију задржава се ипак у Србији и настањује се у Шапцу 1890. године. Овде је радио као државни и приватни лекар, повремено ординиравши и у Бањи Ковиљачи. Познат је и као први приватни лекар који је набавио рендгенски апарат.

У Првом балканском рату био је управник болнице у Куршумлији и Врању. У Другом балканском и Првом светском рату, у чину резервног санитетског мајора такође је био управник болнице, овог пута у Ваљеву. Оставши у болници, заједно да докторима Баћевићем и чланицом швајцарске мисије др Сочинском, током заузећа града, био је заробљен и као поданик Монархије осуђен на смрт. Због брзог напредовања српских трупа и преотимања Ваљева избегао је смртну казну. У међувремену, лечећи рањенике заразио се од рекуренса и оба тифуса. Евакуисан је у Ђевђелију и још увек незалечен постављен је за управника ондашње резервне болнице. Овде је поново оболео, овог пута и од маларије и умро 26. августа 1915. Био је добротвор и о свом трошку организовао ђачке мензе и копање артерских бунара. У домаћим и немачким стручним часописима објавио је низ радова из области рендгенологије и венеричних болести.

Винаверова супруга Ружа страдала је у логору на Сајмишту током немачке окупације у Другом светском рату.

### **др ВОЈТЕХ ПАВЛЕ**

Рођен је 17. маја 1876. у занатлијској породици у Ваљеву. Пореклом је Чех. Основну и средњу школу завршио је у месту рођења. Студијско образовање стекао је у Бечу 1900. године. Наредне године у аустријској престоници обавио је и специјализацију и то из области интерне медицине. Прво место службовања, као срески лекар, добио је у Горњем Милановцу. Уследиле су Брза Паланка, Параћин, Уб. Године 1908. као срески лекар долази Ваљево.

Као мајор, током балканских ратова, био је командир Дунавске болничке чете 2. позива, са којом је био под Једренима. Затим је као мајор постављен за референта санитета Дринске дивизије 1. позива. Ту дужност обављао је и почетком Првог светског рата, да би потом био постављен за управника Сталне дринске војне болнице у Ваљеву. Током обиласка болесних војника 17.

пука у Коцељеви заразио се тифусом. Пренет је у Ваљево где је издахнуо 23/ јануара/6. фебруара 1915. Сахрањен је на старом гробљу на Баиру. Био је члан организације “Уједињење или смрт”.

### **др ВУЛОВИЋ ЉУБИША**

Рођен је 15. септембра 1879. у Београду у породици Светислава Вуловића професора књижевности на Великој школи. После прве године студија права изабран је за питомца Министарства војног и као члан четврте по реду групе састављене од четири питомца послат у Берлин. Овде је студирао медицину и обавио специјализацију из области оториноларингологије. Упоредо са медицином, као врло талентован завршио је и Музички конзерваторијум, одсек виолина. По повратку у земљу активирао се у војној служби и као лекар радио у Ваљеву и Београду, на месту Шефа одељења Опште државне болнице. У Балканским и Првом светском рату учествовао је као трупни лекар 17. пука Дунавске дивизије 1. позива. Радио је и као санитетски мајор и хирург у Ваљевској болници. Уједно је био и командир санитетског воза. У току повлачења 1915. био је санитетски референт Брегалничке дивизије и командир резервне болничке чете Врховне команде. По окончању рата обављао је низ здравствених делатности, а био је и професор Медицинског факултета у Београду. Овде је и умро 20. фебруара 1953.

### **др ГЕБАНИ (GEBANUI) ЛУДВИГ**

Војник Аустроугарске монархије. Остао у болници у Ваљеву са оболелима и рањенима.

### **др ГЕОРГИЈЕВИЋ ВЛАДИМИР**

Санитетски мајор. Помиње се да је извесно време био управник болнице у којој су радиле Флора Сендс и Емили Симондс.

### **др ГЕЦ ФРАНЦ - ФРАЊА**

Рођен 13. децембра 1852. у Старачеву код Панчева у породици пионира ветеринарско-медицинске струке. Студије ветерине завршио је у Бечу 1891. Као марвени лекар радио је у Београду, Прокупљу, Свилајнцу, Врању и Крушевцу. Током балканских ратова служио је као војни ветеринар у Скопљу. Од почетка Првог светског рата био је управник Дринске марвене војне болнице у Ваљеву где је оболео и умро 23. маја 1915. године, највероватније од бронхијалне астме.

### **др ГЕНШЕР ОСВАЛД**

Аустроугарски лекар. Био је заменик управника аустроугарске болнице, заробљен и потом ангажован у Ваљевској болници, тачније у 4. резервној болници стационарној у згради гимназије и њеном истуреном одељењу у згради тадашње основне школе. Заражен пегавим тифусом умро је у Ваљеву 1915. године.

### **др GYARFAS**

Аустроугарски војни лекар остао са оболелим и рањеним у болници смештеној згради Ваљевске гимназије.

### **др GUORI**

Војни лекар Аустроугарске монархије остао са оболелим и рањеним у болници смештеној у згради Ваљевске гимназије.

### **др ДАДА/ДАДЕ ЂОРЂЕ**

Рођен је 4. децембра 1872. (1873.) у Београду. Медицински факултет завршио је у Бечу. Био је општински и средњи лекар у Алексинцу и управник алексиначке болнице. Као резервни санитарски капетан 1. класе током балканских ратова био је командир 1. Пољске болнице Моравске дивизије 2. позива. На тој дужности учествовао је и у Првом светском рату. Лечећи оболеле у болници у Пецкој и сам је заражен пегавим тифусом. Пренет је у Ваљево где је преминуо 31. јануара 1915. године.

### **др ДЕВИДЕ БОГДАН**

Хрватски апотекар припадник аустроугарске војске. Са рањеним и оболелим војницима остао у Ваљеву. У осигураним новинама "Хрватска одбрана" од 5. 1. 1915. сведочио је да се са њим пажљиво поступало. Оболео је од пегавог тифуса крајем априла 1915. али је успео да преживи.

### **др ЂОРЂЕВИЋ СЕЛИМИР**

Родио се 4. маја 1866. у Пожаревцу у лекарској породици грчког порекла. Његов деда по мајци Димитрије Капарис, као и његов син Теодор, такође су били лекари. Нижу гимназију учио је у Пожаревцу, а вишу у Београду. Даље двогодишње школовање као државни стипендиста наставио је на филозофском факултету Велике школе. Након тога, као државни питомац голубачког среза послат је у Париз где је завршио студије медицине и током наредне две године (1893-1895.) специјализовао акушерство.

По повратку у земљу у времену од 1895. до 1907. радио је као лекар у Голупцу, Параћину, Београду, Смедереву, Књажевцу и Јагодини. Од 1907. започиње лекарску праксу у Ваљеву где је најпре био окружни физикус, а потом, до 1912. управник Окружне болнице. Повремено је радио и као гимназијски лекар. Значајно је његово ангажовање забележено и у области ширења здравствене културе и хигијене при чему је нарочито допринео унапређењу здравствене службе и општем унапређењу народног здравља. Објављивао је радове у стручним и научним часописима. Био је активни учесник и у другим областима живота у Ваљеву, поред осталог и као председник Грађанске читаонице.

Као поновни управник Окружне, као и свих резервних болница у Ваљеву, током Првог све-

тског рата неуморно је радио на искорењивању епидемије пегавог тифуса, од кога се и сам разболео. Међу његовим успешно леченим пацијентима био је и чувени холандски лекар Аријус ван Тинхофен. Умро је у резервној болници смештеној у касарни 5. пука у Ваљеву 6. (7) фебруара 1915. Сахрањен је на старом гробљу на Баиру. Био је носилац неколико домаћих одликовања.

### **др ЂУРОВИЋ АНДРА**

Пореклом је из Ужица. Као резервни санитарски мајор преузео је резервну болницу у Окружном суду од аустроугарских лекара Бигла и Чакија. Познато је да су са Ђуровићем у истој болници били и Чех Јан, Пољак Збишка и још један непознати санитарски официр. Како је у међувремену и сам оболео од тифуса лечили су га др. Каленић и стари медицинар Раја. Болничари у овој болници били су и синови чувеног бечког лекара Курмајера и фон Хулдеба, члана Високог савета из Беча.

### **др ЗИКОПУЛОС АЛЕКСАНДАР**

Пореклом је Грк рођен око 1880. у Папингу код Јањине. Средњу школу завршио је у Јањини, а медицински факултет у Атини. Као млад лекар три године је радио у Паризу да би потом дошао у Србију и настанио се у Нишу. При отпочињању Првог светског рата унапређен је у санитарског поручника и упућен у 2. пољску болницу Дунавске дивизије 2. позива. Током боравка у Осечини оболео је од пегавог тифуса где је и умро 3. фебруара 1915.

### **др ЗРЛИЋ МАРКО**

Лекар, припадник аустроугарске војске. Приликом повлачења окупационих трупа остављен је уз болесне и рањене у згради Ваљевске гимназије.

### **др ИСАКОВИЋ МИЛАН**

Рођен је 12. јануара 1881. у Свилајнцу у трговачкој породици. Основну школу и нижу гимназију завршио је у родном месту, а наредна четири разреда гимназије у Београду. Студије медицине на факултету у Бечу завршио је марта 1908. године. По повратку у земљу, 1910. постављен је за лекара ресавског среза.

Као резервни санитарски поручник учествовао је у балканским ратовима, најпре као лекар Дунавског коњичког ескадрона 2. позива да би потом био прекомандован у састав Дунавске дивизије 2. позива са којом је међу првима ушао у Једрене. На почетку Првог рата био је лекар дивизијске коњице, да би потом био премештен на дужност у болницу у Доњој Буковици код Ваљева. Овде је оболео од пегавог тифуса и умро 27. марта 1915. Био је председник Народне одбране, Друштва за чување народног здравља и Културне лиге у Свилајнцу.

**др ЈАНКОВИЋ БОРИВОЈЕ - ГРЕЈАЧ**

Умро фебруара 1915. у Ваљевоу.

**др ЈАНКОВИЋ МИЛОРАД**

Рођен усвештеничкој породици у Миличници код Ваљева. Гимназију је завршио у Шапцу. Наредне две године студирао је на Филозофском факултету у Београду да би 1893. са другом по реду групом, састављеном од девет питомаца, будућих војно-санитетских лекара био послат у Беч. По повратку у Србију постаје активан официр и чину санитетског поручника.

У Балканским и Првом светском рату био је референт санитета Тимочке дивизије 1. позива и командир болничке чете. Као прирођени зет, ожењен Даринком кћерком Милоја Лазаревића трговца, током 1914/1915. ангажован је у Ваљевској болници где је оболео од пегавог тифуса. Упућен је у Скопље ради лечења и опоравка али је подлегао зарази и умро 10. марта 1915. године.

**др ЈОЦИЋ ХРАНИСЛАВ**

Родио се 10. септембра 1873. у Параћину. Након завршетка гимназије одлази у Русију на Духовну академију у Казању. Одмах након њеног завршетка 1897. ступа на Војно-медицинску академију у Петрограду. Њу је, са одличним успехом завршио 1902. године. Кратко време као млад лекар радио је на Уралу и у Јерменији. Потом се враћа у Србију где је од 1903. био лекар срезова: азбуковачког, ражањског, параћинског и добричког, а од јануара 1909. и среза тамнавског са средиштем у Убу. Познато је да је надомак Уба поседовао ергелу коња, а такође и велику личну библиотеку запаљену од стране Аустроугара.

Учесник је оба балканска рата и то као референт санитета 4. пука и трупни лекар Дринске дивизије 1. позива, због чега је и одликован. Са њом учествовао је у борбама у Рашкој области, Албанији, Македонији и Косову. У Првом светском рату био је учесник Церске битке, као и битке на Дрини. Као управник резервне војне болнице на Убу оболео је од пегавог тифуса и умро 19. јануара 1915.

**др КАЛЕНИЋ/КАЛИНИЋ**

Помагао др. Ђуровићу у резервној болници бившег Округног суда у Ваљевоу.

**др КЛОЦМАН**

Лекар и хемичар. Био је рођак супруге др Лудвика Хиршфелда, Хане. Један од првих лекара који је дошао у Србију и био распоређен на рад у Смедеревску Паланку. По приспећу др Хиршфелда у фебруару или почетком марта 1915. прелази

у Ваљево. Заједно са њим у Ваљево је дошла и Хиршфелдова супруга Хана.

**др КОВАЧ ЈОЗЕФ - ЈОСИП**

Родом је из Сегедина. Као аустроугарски санитетски пуковник заробљен је и распоређен на рад у Ваљевску болницу. Краће време после Колубарске битке био је заповедник 4. резервне болнице смештене у Ваљевској гимназији. Овде је оболео од тифуса и умро у Ваљевоу 21. јануара 1915.

**др КОНСЕЈ ЕРНЕСТ/ЕМИЛ**

Рођен је 1870. године. По струци инфектолог био је и истраживач у Пастеровом институту у Паризу. Као члан тима професора Шарла Никола радио је у Северној Африци где је установљен начин преношења и преносилац пегавог тифуса. По доласку у Србију, крајем октобра 1914. упућен је у Ваљево на дужност у 2. резервну болницу смештену у артиљеријској касарни. Касније, почетком 1915. унапређен је за вођу сектора и додељен ваљевској Округној болници. Након његовог доласка утврђен је низ нових, превентивних мера, попут вакцинације, дезинфекције и дезинсекције па и купања путника у специјалним импровизованим купатилима. Уз ово, производио је и вакцине против тифуса и колере. Током повлачења са српском војском преко Албаније, услед промрзина, остао је без прстију на ногама. Преминуо је 1930. године. Заједно са др Лудвиком Хиршфелдом био је једно од најзначајнијих имена у сузбијању епидемије тифуса у Ваљевоу и Србији.

**др КУК АЛБЕРТ САМУЕЛ ( СООК)**

Рођен је у САД 1878. у породици јеврејског порекла. Студије медицине завршио је на њујоршком факултету Колумбија. Након стицања дипломе радио је у Бруклину као лекар опште праксе, мада је према другим наводима био полицијски лекар. Упркос досадашњим сазнањима он није био члан америчког Црвеног крста већ је из америчке болнице смештене у граду Неји у Француској директно дошао у Србију у јесен 1914. Овде се придружио др Кукинџему из њујоршке фондације Црвеног крста. Обојица су у Ваљево стигли 1. јануара 1915. Кратко време по доласку и служењу у болници Кук се заразио пегавим тифусом. Понуђену вакцину одбио је да прими сматрајући да је потребнија српским војницима. Чекајући нову пошиљку вакцине издахнуо је 28. јануара 1915. Сахрањен је на брду Видрак код Ваљева где му је подигнут надгробни споменик који и данас постоји.